

ŽENE SU ZVIJEZDE PRETHODNICE*

Đermana ŠETA

Sažetak

Tekst podsjeća na kontinuirane rasprave o ženama općenito i muslimankama partikularno. Dva su pitanja za čijim odgovorima autorica ovog teksta traga a koja istovremeno prilično dobro oslikavaju poimanje ženske pozicije u našoj Islamskoj zajednici, a i među muslimanima/kama danas. Kako mi kao zajednica cijenimo, podržavamo, promoviramo i koristimo kapacitete i znanja koje te žene obrazujući se steknu? I zašto se kod nas ženska prava vezuju za mušku milost, odnosno njen izostanak? U prvom, muslimanka može i treba raditi, doprinositi ili biti društveno aktivna, ali ako može da stigne sve moguće obaveze prema porodici i kući. Takvim pristupom se one žene koje to žele i smatraju potrebnim moraju pretvoriti u "superžene" koje bi morale biti u stanju stići dvostruke obaveze i, ustvari, raditi dva paralelna posla. U drugom pristupu, muslimani opet deklarativno podržavaju rad i angažman žena, njihovo prisustvo i djelovanje u društvu i zajednici. Međutim, ne svojih supruge, kćeri, sestara i slično. Nego nekih žena, općenito. Rjeđe je prisutna spremnost na promjenu tradicionalne muške pozicije, dodatnu ispomoć u kući, eventualnu preraspodjelu obaveza, uloga i poslova koja bi izbalansirala odgovornosti i obaveze oba supružnika te njihov angažman u porodici i društvu.

* Zahvaljujem Centru za napredne studije iz Sarajeva na podršci širem istraživanju „Stanja i izazova pred muslimankama u BiH danas“, na kome se u velikoj mjeri zasniva i ovaj rad. Svi eventualni propusti u ovom tekstu su isključivo moji.

Nedavno sam dobila priliku da zajedno s drugim ženama radim na prikupljanju materijala za bibliografiju pod nazivom „Prilozi za istraživanje sociokulturnog položaja žene u BiH: izabrana bibliografija (1900-2010)“ čija će skoro promocija u Centru za edukaciju i istraživanje „Nahla“ vjerujem biti zanimljiva brojnim istraživačima/cama koji se bave ovom temom. To je bila i nama prilika da se upoznamo s veoma vrijednim i hrabrim, ali i zaboravljenim ženama i muškarcima koji su ove teme promišljali u vremenu koje je za nas sada već prilično davno. Tako je prije nešto više od stotinu godina, 1909. jedna žena napisala:

“Ne, mi ne moramo biti krasotice u zlatu i dragom kamenju, ne moramo biti kićeni lampioni, u kojim nejma svjetla. Ali moramo biti krasotice duhom, moramo imati duševnu naobrazbu. Treba, da jedan put pokažemo, da nismo stvorene, da budemo robovi i puka naslada muškarčeva. Ta i mi imamo srce, koje osjeća, ljubi i trpi za svoj bijedni narod, koje mu želi pomoći. Žene moraju biti prve svjetlonoše, zvijezde prethodnice, koje stvaraju svojim životom nerazorive temelje kulture”. Ovo je napisala žena kojoj pravo ime ne znamo, a pisala je pod znakovitim pseudonimom „Svršena Rušdijanka N.“ ne sluteći vjerovatno da će i stotinu godina nakon nje rasprave o ženama općenito, i muslimankama partikularno, biti skoro jednako aktuelne. Naravno, one jesu doprinijele tome da se odmaknemo od zahtjeva većine poslanika muslimanskog kluba u Bosanskom saboru koji su 1912. godine bili protiv

Ljudi se ne dijele primarno na žene i muškarce, nego na dobre i loše. Na one koji pozivaju i ne pozivaju na dobro. Od ovih pitanja zavisi mnogo stvari. Islamska/islamska zajednica zajedno s njenim predvodnikom trebala bi partnerskim pristupom pronalaziti različite vidove organiziranja porodice bez žrtvovanja (uglavnom) ženskih kapaciteta i afiniteta, te kroz zajedničko dogovaranje iznalaziti rješenja koja će joj omogućiti da koristi obrazovanje, talent i sposobnost i muškaraca i žena.

obaveznog pohađanja osnovne škole za muslimansku žensku djecu, toliko da su njihovi zahtjevi pobijedili i da je taj Zakon o osnovnoj nastavi morao izuzeti samo muslimansku žensku djecu od obaveze pohađanja osnovne škole (Begović 3).

Ženska prava i muška milost

Danas kad govorimo o muslimankama, uglavnom raspravljamo u najširem smislu o mjestu žene (i muškarca) u zajednici te o organiziranju funkcionalne muslimanske porodice i društva. Spomenula bih ovdje kao primjer upravo dio iz nedavnog obraćanja uvaženog reisul-uleme IZ u BiH dr. Mustafe ef. Cerića na sesiji “Uloga žene u islamskom miru i sigurnosti” na konferenciji koja se 1. decembra 2011. godine održala u Istanbulu pod naslovom “Projekat za islamsku suradnju za miroljubivu budućnost Afganistana”, gdje je između ostaloga rekao: “Pozivam, stoga, ulemu (...) da štite prava žene i da se pobrinu da se i ženska djeca obrazuju te da vlastitim primjerom pokažu veličinu islama u promociji odgoja i obrazovanja mladeži, i muške i ženske. No, uvažavajući brigu i pomoć nas muškaraca, ja bih savjetovao ženama da se same bore za svoja prava, jer nisam siguran da će ih imati ako budu čekale našu mušku milost.”¹ Ukratko, poruka je da se muslimanke moraju obrazovati i da to jeste islamski imperativ, ali bi one, međutim, trebale i same da se izbore za svoja prava jer na mušku se milost oslanjati nije. Dva su pitanja koja se ovdje nameću, a koja istovremeno prilično dobro oslikavaju poimanje ženske pozicije u našoj Islamskoj zajednici, a i među muslimanima/kama danas. Kako mi kao zajednica cijenimo, podržavamo, promoviramo i koristimo kapacitete i znanja koje te žene obrazujući se steknu? I zašto se kod nas ženska prava vezuju za mušku milost, odnosno njen izostanak?

Kad je riječ o podršci muslimankama da se društveno, radno ili politički angažiraju u muslimanskoj, ali i široj zajednici, čini se da su prisutna najmanje dva, uglavnom deklarativna, načina podrške. U prvom, muslimanka može i treba raditi, doprinisati ili biti društveno aktivna, ali ako može da stigne sve moguće obaveze

¹ “Reisul-ulema u Istanbulu” http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=12317:reisul-ulema-u-istanbulu&catid=254:mina-vijesti-kat&Itemid=185, pristupljeno 18.12.2011.

prema porodici i kući. Takvim pristupom se one žene koje to žele i smatraju potrebnim moraju pretvoriti u "superžene" koje bi morale biti u stanju stići dvostruke obaveze i, ustvari, raditi dva paralelna posla. Istraživanja pokazuju da odabirom takve strategije, a bez preraspodjele obaveza, dugoročno psihičko, mentalno i emocionalno zdravlje žene bivaju narušeni (Kulik i Rayyan 462), i to naročito u onim zajednicama koje tradicionalno promoviraju žensku pasivnost i poslušnost (461). U drugom pristupu, muslimani opet deklarativno podržavaju rad i angažman žena, njihovo prisustvo i djelovanje u društvu i zajednici. Međutim, ne svojih supruga, kćeri, sestara i slično. Nego nekih žena, općenito. Na ovaj način ti muslimani izbjegavaju mogućnost da ih se etiketira kao mizogine ili diskriminirajuće, iako u principu podržavaju tradicionalnu podjelu rodnih uloga. I jednim i drugim pristupom njihova udobna pozicija ostaje netaknuta i nepromijenjena.

Rjeđe je prisutna spremnost na promjenu tradicionalne muške pozicije, dodatnu ispomocu u kući, eventualnu preraspodjelu obaveza, uloga i poslova koja bi izbalansirala odgovornosti i obaveze oba supružnika te njihov angažman u porodici i društvu. A, u svjetlu drugog, prethodno postavljenog pitanja, takva spremnost ne bi trebala biti *predmetom nečije milosti*. Takva spremnost, naprotiv, svjedočila bi o visokom nivou svijesti kod muslimana i muslimanki o tome da je to jedini način na koji će naša zajednica moći kvalitetno iskoristiti obrazovane žene i muškarce. Često zaboravljamo da je odabir profesije kod nas još uvijek rodno uslovljen – što znači da u društvu imamo profesije i obrazovanje koje češće biraju žene, i profesije i obrazovanje koje češće biraju muškarci. Zar nama ne trebaju muslimanke koje rade u školama, bolnicama, sudovima, i sl.? Zar to nije nešto što utječe na interes i blagostanje cijele zajednice? Zar naša zajednička spremnost na dogovaranje nije ništa drugo do sredstvo na putu postizanja društvene pravde i pravednog društva? Ili su lične pozicije (ne)moći s kojih smo u prilici da pružamo/čekamo milost ipak bitnije?

"Hrabrost za zajedništvo"

Svi ćemo se složiti da nam je cilj funkcionalna muslimanska porodica, a time i bh. društvo.

"Ne, mi ne moramo biti krasotice u zlatu i dragom kamenju, ne moramo biti kićeni lampioni, u kojim nejma svjetla. Ali moramo biti krasotice duhom, moramo imati duševnu naobrazbu. Treba, da jedan put pokažemo, da nismo stvorene, da budemo robovi i puka naslada muškarčeva. Ta i mi imamo srce, koje osjeća, ljubi i trpi za svoj bijedni narod, koje mu želi pomoći. Žene moraju biti prve svjetlonoše, zvijezde prethodnice, koje stvaraju svojim životom nerazorive temelje kulture". Ovo je napisala žena kojoj pravo ime ne znamo, a pisala je pod znakovitim pseudonimom „Svršena Rušdijanka N.“ ne sluteći vjerovatno da će i stotinu godina nakon nje rasprave o ženama općenito, i muslimankama partikularno, biti skoro jednako aktuelne.

Međutim, to dvoje neminovno je usko povezano. Samo je polovična korist od funkcionalne porodice ako društvo i institucije u koje puštamo svoju djecu nisu prema njima blagonakloni. Zajednički interesi i problemi morali bi nam biti iznad onih pojedinačnih.

Stoga bi muslimani i muslimanke morali/e smoći „snage, volje, hrabrosti, i to ne one hrabrosti koja podrazumijeva 'sukob' unutar ova dva korpusa islamske zajednice, već hrabrosti koja podrazumijeva aktivnu ulogu u jednom zajedničkom misijskom naporu, hrabrosti za zajedništvo" (Tahirović, 33) i promovirati zajedničku, i mušku i žensku perspektivu, ponuditi multiperspektivni pristup izazovima i problemima pred zajednicom.

A veće uključivanje i uvažavanje žena i njihovog mišljenja ponudilo bi cjelovitiju sliku društva u kome živimo, ali i same zajednice, te omogućilo ukazivanje na izazove i probleme s kojima se ona suočava (npr. nasilje u porodici, hraniteljstvo, rodna diskriminacija, i sl.). Na taj način promijenit će se dosadašnja praksa da se rješavaju oni problemi koji su dominirajući iz

Primjeri iz života Poslanika islama uključuju i njegove supruge od kojih neke nisu uopće bile majke, neke su bile poslovne žene, neke zapovjednice te prenositeljice hadisa. Stoga i muslimanke treba, prije svega, početi posmatrati kao ljude, a ne kroz uloge koje one imaju (ili nemaju) u društvu. Na kraju, mnogo je žena koje nisu udate, nemaju djecu ili imaju odraslu djecu, za koje uopće ne vrijede *mainstream* debate. U našem se društvu još uvijek razgovori ili debate o ovom pitanju uglavnom doživljavaju lično i najčešće nema dijaloškog i principijelnog pristupa ovim pitanjima.

muške perspektive te će se Zajednica/zajednica više senzibilirati za pitanja koja tište i žene.

Stoga su značajni izazovi koji stoje pred nama upravo dinamika rodni odnosa i organiziranje porodice općenito. Rijetko se danas doista postavlja pitanje da li je idealna muslimanska porodica (ikako) patrijarhalna na način na koji mi to danas razumijevamo, te šta je to što definiira jednu porodicu. Primjeri iz života Poslanika islama uključuju i njegove supruge od kojih neke nisu uopće bile majke, neke su bile poslovne žene, neke zapovjednice te prenositeljice hadisa. Stoga i muslimanke treba, prije svega, početi posmatrati kao ljude, a ne kroz uloge koje one imaju (ili nemaju) u društvu. Na kraju, mnogo je žena koje nisu udate, nemaju djecu ili imaju odraslu djecu, za koje uopće ne vrijede *mainstream* debate. U našem se društvu još uvijek razgovori ili debate o ovom pitanju uglavnom doživljavaju lično i najčešće nema dijaloškog i principijelnog pristupa ovim pitanjima. Trebamo prestati govoriti iz svojih subjektivnih pozicija zanemarujući širinu islama i činjenicu da postoje možda i neki drugi načini koje mi za sebe nismo i ne bismo izabrali, ali koji također mogu biti islamski. Subjektivnim pristupom, generalizirajući i kreirajući mišljenje o svim ženama samo zbog postupaka nekih konkretnih žena koje nam se možda ne sviđaju,

ne činimo dobro ni islamu ni zajednici. Ljudi se ne dijele primarno na žene i muškarce, nego na dobre i loše. Na one koji pozivaju i ne pozivaju na dobro. Od ovih pitanja zavisi mnogo stvari. Islamska/islamska zajednica zajedno s njenim predvodnikom trebala bi partnerskim pristupom pronalaziti različite vidove organiziranja porodice bez žrtvovanja (uglavnom) ženskih kapaciteta i afiniteta, te kroz zajedničko dogovaranje iznalaziti rješenja koja će joj omogućiti da koristi obrazovanje, talent i sposobnost i muškaraca i žena².

Ovo zasigurno jeste izazovan, osjetljiv i možda najteži put, ali i jedini put kojim ćemo kreirati stabilno i porodično i društveno okruženje za generacije koje dolaze zato što „oni koji biraju puteve utrte, ne pale svjetla onima koji dolaze“. Stoga, ne dozvolimo da one rijetke Ruždijankine zvijezde prethodnice postanu za nas izgubljene zvijezde padalice.

Bibliografija:

1. Begović, Mehmed. "Bosanske muslimanske rasprave: hrestomatija II" ur. Enes Karić. Sarajevo: Sedam, 2002.
2. Fejzić-Čengić, F., Šuško, Dž., Šeta, Đ. et al. "Prilozi za istraživanje sociokulturnog položaja žene u BiH: izabrana bibliografija (1900-2010)". Sarajevo: CEI Nahla, 2012.
3. Reisul-ulema u Istanbulu, http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=12317:reisu-l-ulema-u-istanbulu&catid=254:mina-vijestikat&Itemid=185, pristupljeno 18.12.2011.
4. Kulik, Liat i Rayyan, Faisal. "Relationships between dual earner spouse, strategies for coping with homework demands and emotional well-being: Jewish and Arab-Muslim women in Israel", *Community, Work and Family*, Vol. 9, Br. 4, nov, 2006, str. 457-477.
5. Tahirović, Senada, „Muslimanska teologinja u bh. društvu – pozicija i uloga“, *Novi Muallim*, br.40 (2009), p. 26-35.

² U prilog tome govore i sve češće konferencije i zbornici koji se bave ovom temom. Npr., preporuke sa svjetske konferencije „*Status muslimanki u savremenim društvima*“ održane u augustu 2007. godine upravo su bile usmjerene ka formiranju međunarodnih komisija koje bi se bavile specifično ženskim muslimanskim pitanjima u odnosu na savremene izazove. Slično i na forumu (30.11.2010.) Centra za napredne studije u Sarajevu, prof. Enes Karić predložio je kao jedno od rješenja upravo uspostavu tematskih muftijstava (za medije, za pitanje žena, itd.) kojima bi se premostio ovaj nastali jaz (<http://cns.ba/aktuelnosti/profesor-enes-karic-i-profesor-nerzuk-curak-na-forumu-centra-za-napredne-studije>).

Summary

الموجز

WOMEN ARE THE HARBINGER STARS

النساء جُمات هاديات

Đermana ŠETA

أ. جرمانا شيتا

The article represents a reminder about continuous discourses about women in general and Muslim women in particular. The author here strives to find answers to two issues that at the same time significantly reflect Muslim's and our Islamic Community's perception of the position of women. In what way do we as a community appreciate, support, promote and utilise those benefits and knowledge that these women achieve through education? And why in our community the rights of women are directly linked with men's mercy or to the lack of it therein? Primarily, there is a view which states that a Muslim woman is allowed to and encouraged to work and contribute or to be socially active, but under the condition that she performs all the possible responsibilities towards her family and her house. Such approach demands of those women, who desire to be active in their society, to become "super-women" who would have to be able to perform double duties and actually do two full-time jobs simultaneously. In the other approach again, Muslims in principle support work and engagement of women as well as their presence and active participation in public sphere. However, in reality they do not exercise such support when their wives, daughters, sisters etc. are concerned. They agree that women should partake in social life of the community, but that's only in principle and those should be some other women or women in general. The will to make some changes in the traditional men's position, as would involve additional help at home, distribution of the housework that would bring about the balance of private and public duties and responsibilities of both spouses, is very rare.

يذكرنا المقال بالمناقشات المستمرة حول المرأة عموماً. والمرأة المسلمة على وجه الخصوص. وتحاول الكاتبة أن تجد إجابة عن سؤالين اثنين. وفي نفس الوقت يصور هذان السؤالان وبشكل جيد نسبياً مفهوم مكانة المرأة اليوم في مشيختنا الإسلامية. وعند المسلمين والمسلمات. كيف نُقدّر نحن في المشيخة ونؤيد ونعزز ونستخدم الإمكانيات والمعارف التي تكتسبها تلك النساء في تعليمهن؟ ولماذا يتم ربط حقوق المرأة عندنا بوجود الرحمة عند الرجل أو عدمها؟ في الحالة الأولى يمكن للمرأة المسلمة أن تعمل أو تسهم أو تكون نشيطة اجتماعياً. شريطة أن تستطيع الوفاء بكافة الالتزامات تجاه الأسرة والبيت. وعلى النساء اللاتي يرضين بهذا الأسلوب ويعتبرنه ضرورياً أن يتحولن إلى "نساء خارقات" يستطعن أداء واجبات مضاعفة ويمارسن عملين متوازيين. أما في الحالة الثانية. فإن المسلمين يصرحون بأنهم يؤيدون عمل المرأة ونشاطها. ووجودها عملياً في المجتمع. ولكنهم لا يرضون ذلك لزوجاتهم وبناتهم وأخواتهم. الخ. بل يرضونه لنساء أخريات على العموم. ومن النادر أن نجد استعداداً لتغيير المواقع الذكورية التقليدية. والمساعدة في أعمال المنزل. وتقاسم المهام والأدوار والأعمال. بما يحقق توازن المسؤوليات والواجبات لكلا الزوجين وعملهما في الأسرة والمجتمع.